

ΔΕΙΓΜΑ 9

ΗΛΕΙΑ

ΣΤΑΦΙΔΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ
ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ
(1860-1912)



Το τρένο που συνέδεε τον Πύργο
με το Κατάκολο, ο «κολοσούρτης»



**Α. Τάσος, Τρύγος,
Ξυλογραφία του 1953**

Οι δείκτες της κινητικότητας του αγροτικού πληθυσμού επηρεάζονται από ποικιλία παραγόντων, ιδιαίτερα από τον οικονομικό, ο οποίος διαμορφώνεται από πλήθος παραμέτρων, όπως το μέγεθος και οι παραγωγικές δυνατότητες του αγροτικού κλήρου, τα διαθέσιμα κεφάλαια, η προσβασιμότητα στην αγορά, η προσφορά και η ζήτηση της παραγωγής, η εφαρμοζόμενη φορολογική και πιστωτική πολιτική και άλλες συναφείς.

Καθοριστική, λοιπόν, για τη δημογραφία της υπαίθρου είναι η έκταση και ο χαρακτήρας της αγροτικής καλλιέργειας. Σε περιοχές όπου επικρατεί ο μικρός κλήρος, όταν αυτός δεν αξιοποιείται για αυτοκατανάλωση, αλλά προσανατολίζεται σε μια μη ελεγχόμενη από τον παραγωγό αγορά, η μονοκαλλιέργεια αποτελεί οικονομική δραστηριότητα υψηλού κινδύνου, όχι μόνο για το μεμονωμένο αγρότη, αλλά και για το δημογραφικό τοπίο. Στις περιοχές αυτές, υπό ευνοϊκές συνθήκες ζήτησης της παραγωγής, ο αγροτικός χώρος γίνεται εξαιρετικά ελκτικός και ενισχύεται δημογραφικά με «εσωτερικές μεταναστεύσεις αιχ-

μής» εργατικού δυναμικού γειτονικών περιοχών. Αντίθετα, η μείωση της ζήτησης κάνει τον αγροτικό χώρο αποωθητικό, ακόμα και για το γηγενές στοιχείο, ιδιαίτερα όταν δε λειτουργούν αποτελεσματικά θεσμοί που αμβλύνουν τις δυσμενείς συνέπειες της ύφεσης. Υπό τις συνθήκες αυτές η περιοχή αποψιλώνεται από το ενεργό δυναμικό της, το οποίο αναζητεί απασχόληση σε άλλους τόπους, πλησιόχωρους ή μακρινούς.

Κατά τα νεότερα χρόνια σημαντικότερο για τη δημογραφία της πατρίδας μας υπήρξε το μεταναστευτικό ρεύμα, όχι μόνο προς τα αστικά κέντρα, αλλά και σε υπερπόντιους προορισμούς, όπως στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αι. προς τις Νέες Χώρες, όταν περίπου 50 εκατομμύρια Ευρωπαίοι εγκαταστάθηκαν, κυρίως, στην αμερικανική ήπειρο. Μεταξύ αυτών των μεταναστών συγκαταλέγονται αρκετοί Έλληνες, δεδομένου ότι σε ορισμένες περιοχές της πατρίδας μας διαμορφώθηκαν αρνητικές συνθήκες που εξώθησαν ζωτικό τμήμα του αγροτικού πληθυσμού σε αναζήτηση καλύτερης τύχης πέρα του Ατλαντικού.

I Οργάνωση του project

▷ Διατύπωση θέματος

«Σταφίδα και μετανάστευση στη Βορειοδυτική Πελοπόννησο».

▷ Πηγές αφόρμησης

Οι αφορμές σύνδεσης της σταφιδικής κρίσης με την αποδημία στο χώρο της Ηλείας είναι πολλές. Εκδηλώσεις φαινομενικά διαφορετικής θεματικής, όπως μια Γιορτή Σταφίδας (Κρέστενα) και μια Γιορτή των Ξενιτεμένων (Αϊ-Γιάννης Μακρισίων) παραπέμπουν στη συγκυρία του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αι., όταν σταφίδα και μετανάστευση συνδέονται άμεσα. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και μια επίσκεψη στο Κτήμα Μερκούρη, στο Κορακοχώρι της Ηλείας, 12 χλμ. από τον Πύργο, όπου οι παλαιές έγχρωμες αφίσες με θέματα σχετικά με την ωκεανοπλοΐα και τη μετανάστευση αποτελούν καλή αφορμή για τη διατύπωση του προς διερεύνηση θέματος.

▷ Σκοποί

1. Επιδιώκεται να κατανοήσουν οι μαθητές το ρόλο του αγροτικού τομέα στην τοπική οικονομία κατά το 19ο αι., τις εξαρτήσεις του από τη διεθνή οικονομική συγκυρία, τις συνθήκες εργασίας των σταφιδοπαραγωγών, το ευρύτερο οικονομικό κύκλωμα της σταφίδας.



Επεξεργασία σταφίδας

2. Να συσχετίσουν την οικονομία της περιοχής με το φαινόμενο της μετανάστευσης.
3. Να εξασκηθούν στη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών σχετικών με την αγροτική οικονομία και τη μετανάστευση των αρχών του 20ού αι., καθώς επίσης και με τη δημιουργία, τη μελέτη και την αξιοποίηση στατιστικών δεδομένων.
4. Να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα αρνητικής κοινωνικής συμπεριφοράς (τοκογλυφία, ρατσισμός), καθώς επίσης και στο ζήτημα της αντιμετώπισης των οικονομικών προσφύγων.

▷ Αξόνες

1. Η τοπική παράδοση της σταφιδοκαλλιέργειας.
2. Η αύξηση της ζήτησης και η μονοκαλλιέργεια.
3. Σταφιδική κρίση και μετανάστευση.

II Ενδεικτική ανάπτυξη των αξόνων σε δραστηριότητες

ΑΞΟΝΑΣ 1

Η τοπική παράδοση της σταφιδοκαλλιέργειας

1. Να σχηματίσετε κατάλογο τοπωνυμίων της περιοχής σας, που σχετίζονται με την αμπελοκαλλιέργεια. Να εντοπίσετε, με έρευνα στο χώρο και σε τοπικά έντυπα, παλαιές εγκαταστάσεις που χρησι-

μοποιήθηκαν στο κύκλωμα της σταφιδοπαραγωγής. Ποια η χρήση τους σήμερα;

2. Να συγκεντρώσετε πληροφορίες για λαογραφικά δρώμενα, τραγούδια, έθιμα, γιορτές της περιοχής σας, που σχετίζονται με την αμπελοκαλλιέργεια και τους σταθμούς της στον κύκλο του έτους. Αφού τα καταγράψετε, να συζητήσετε τα βιώματα και τα συναισθήματα που εκφράζονται μέσα από αυτά.

3. Μέσω συνέντευξης με καλλιεργητή σταφίδας να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τις διαδικασίες παραγωγής, παλαιότερα και σήμερα.
4. Μέσω συνέντευξης με τοπικό γεωπόνο να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τις ποικιλίες αμπελιών, τις ποιότητες της σταφίδας, τις κλιματολογικές συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξή της, τις ασθένειες του φυτού και τις σύγχρονες μεθόδους αντιμετώπισής τους.
5. Να συγκεντρώσετε από τον οικογενειακό και κοινωνικό σας κύκλο συνταγές, στις οποίες χρησιμοποιείται ως υλικό η σταφίδα.
6. Μέσω συνέντευξης με σταφιδέμπορο ή ποτοποιό να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τις δυνατότητες αξιοποίησης της σταφίδας, πέρα από την άμεση χρήση της στη ζαχαροπλαστική.

ΑΞΟΝΑΣ 2

Η αύξηση της ζήτησης και η μονοκαλλιέργεια

1. Να αναζητήσετε στη βιβλιογραφία τα αίτια της αύξησης της ζήτησης της σταφίδας από τις αγορές του εξωτερικού κατά το β' μισό του 19ου αι. και τους τρόπους με τους οποίους ανταποκρίθηκε ο αγροτικός κό-

σμος της ΒΔ Πελοποννήσου στην αύξηση αυτή. Να σχηματίσετε γραφικές παραστάσεις που να δείχνουν τις μεταβολές των εξαγωγών κατά τα τέλη του 19ου αι.

2. Να αναζητήσετε στη βιβλιογραφία και τις αρχαιακές πηγές πληροφορίες για τη σημασία της σταφίδας για την εθνική οικονομία κατά τα τέλη του 19ου αι., καθώς και για τη συμβολή της σταφιδοκαλλιέργειας στην οικονομία της περιοχής σας σήμερα.
3. Να συγκεντρώσετε από τη βιβλιογραφία και από αρχαιακές πηγές πληροφορίες για τις αγορές στις οποίες διοχετευόταν η σταφίδα της περιοχής σας στα τέλη του 19ου αι. και σήμερα, και να δημιουργήσετε χάρτη με τον τίτλο «Οι δρόμοι της σταφίδας».
4. Να εντοπίσετε στην περιοχή σας οικοδομήματα-εγκαταστάσεις που η δημιουργία τους σχετίζεται, άμεσα ή έμμεσα, με την περίοδο άνθησης του εμπορίου της σταφίδας του τέλους του 19ου αι. Ποια η χρήση τους σήμερα; Να συζητήσετε.
5. Να εντοπίσετε σε λογοτεχνικά έργα πληροφορίες για την ευημερία των ασχολουμένων με την παραγωγή και το εμπόριο της σταφίδας.
6. Να αναζητήσετε σε δημοσιευμένους στατιστικούς πίνακες στοιχεία για την πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής σας κατά το β' μισό του 19ου αι. Σχολιάστε τις δημογραφικές τάσεις σε συνάρτηση με τις καμπύλες ζήτησης της σταφίδας.

Δοχείο επεξεργασίας σταφίδας



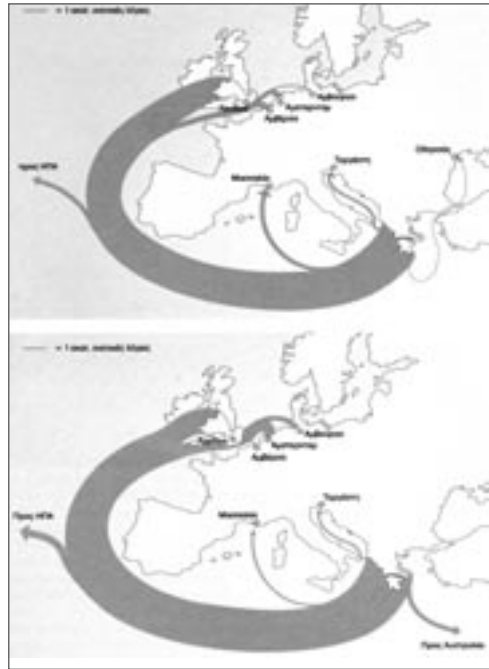
ΑΞΟΝΑΣ 3

Σταφιδική κρίση και μετανάστευση

1. Να αναζητήσετε στη βιβλιογραφία πληροφορίες για τα αίτια της σταφιδικής κρίσης του τέλους του 19ου αι. Να συζητήσετε και να προσπαθήσετε να τα ιεραρχήσετε.
2. Να αναζητήσετε στον τύπο της εποχής της σταφιδικής κρίσης κείμενα σχετικά με τα αδιέξοδα των σταφιδοπαραγωγών στα τέλη του 19ου αι.

3. Να αναζητήσετε πληροφορίες από τη βιβλιογραφία, τον τύπο και τις αρχαιακές πηγές σχετικά με τη μετανάστευση του πληθυσμού της περιοχής Ηλείας την εποχή της σταφιδικής κρίσης. Να σχηματίσετε χάρτη με τίτλο «Μετανάστευση Ηλείων την εποχή της σταφιδικής κρίσης».
4. Να συγκεντρώσετε εικόνες, διαφημίσεις, άρθρα εφημερίδων που σχετίζονται με το θέμα της μετανάστευσης κατοίκων των περιοχών της βορειοδυτικής Πελοποννήσου στη Β. Αμερική στις αρχές του 20ού αι.
5. Να αναζητήσετε σε σχετικά κείμενα τις συχνότερες αρρώστιες που αποτελούσαν αιτίες αποκλεισμού των επιδόξων μεταναστών, καθώς και αυτές που έπλητταν τους μετανάστες στους τόπους εγκατάστασής τους. Πώς ερμηνεύεται η συχνότητά τους;
6. Να αναζητήσετε από τη λογοτεχνία, καθώς και από άλλες πηγές, πληροφορίες και υλικό φωτογραφικό για τους μετανάστες πρώτης γενιάς, τις συνθήκες αποδημίας τους, τις περιοχές όπου αρχικά εγκαταστάθηκαν, τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στον επαγγελματικό και κοινωνικό χώρο υποδοχής τους.

Σταφίς, ελέψόν μας,
 κλεινή Ελλήνων σώτειρα, ευθύς βοήθησόν μας,
 εκ των μεγάλων και πολλών, νυν ρύσαι μας,
 κινδύνων,
 μη ζήτηι την καταστροφὴν του γένους των
 Ελλήνων.
 Ως βλάκες, φευ, αφήσαντες αγόνους άλλους
 πόρους



Χάρτης εξαγωγών σταφίδας το 1878

και ζώντες έως σήμερον με δάνεια και φόρους,
 της πείνης θα φοφώσωμεν, αν ου δεν ευδοκήσης
 ολίγον άρτον κρίθιον ημίν να χορηγήσης.
 Σταφίς, σε μόνην έχομεν βοήθειαν κι ελπίδα,
 λοιπόν, θεά, διάσωσον την δύστηνην Πατρίδα,
 εκ σου και μόνης, των Ρωμηών, το Κράτος συ-
 ντηρείται
 εκ σου κι αυτός ο Βασιλεύς αδρώς μισθοδοτείται.

Ηλείας Α. Συνοδινός (Μώμος Πατρεύς), 1894.

Από το βιβλίο του Χ.Α. Μούλια,
Το λιμάνι της σταφίδας. Πάτρα 1828-1900,
 Πάτρα 2000, σ. 242.

Επιλογή βιβλιογραφίας

Αρώνη-Τσίχλη, Κ., *Το σταφιδικό ζήτημα και οι κοινοτικοί αγώνες, Πελοπόννησος 1893-1905*, Παπαζήσης, Αθήνα 1999.
 Γριτσόπουλος, Τ., *Ιστορία της Γαστούνης*, τόμ. 1-2, Αθήνα 1998-1999.
 Δάβος, Β., *Τα σταφιδικά της Ηλείας*, Αθήνα 1997.
 Δαμουλή-Φύλια, Λ., *Από την ανάμνηση στην Ιστορία. Περιήγηση στη Γαστούνη και στην Ηλεία του περασμένου αιώνα*, Βιβλιοπανόραμα, Αμαλιάδα 2004.
 Κιτρορέφ, Α., «Η νέα διασπορά. Α. Η μετανάστευση στις ΗΠΑ», στο *Ιστορία του νέου ελληνισμού*

1700-2000, Ελληνικά Γράμματα, τόμ. 5, Αθήνα 2003, σσ. 364-372.
 Μούλιας, Χ.Α., *Το λιμάνι της σταφίδας. Πάτρα 1828-1900. Εμπόριο – Βιομηχανία – Τράπεζες – Ασφάλειες*, Πάτρα 2000.
 Πιζάνιας, Π., *Οικονομική Ιστορία της Ελληνικής Σταφίδας 1851-1912. Παραγωγή, Διεθνής Αγορά, Διαμόρφωση τιμών, Κρίση*, Αθήνα 1988.
 Τσουκαλάς, Κ., «Το σταφιδικό ζήτημα», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΔ', σσ. 65-69.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

- σελ. 11 Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα
- σελ. 12 Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή, Μονοδέντρι
- σελ. 13 Φωτογραφία Τ. Τλούπα
- σελ. 14 Εικ. 1: Αρχείο ΕΥΔΑΠ, Εικ. 2: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο
- σελ. 16 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 17 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 18 Εικ. 1, 2: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 20 Εικ. 1: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, Εικ. 2: Δημοτική Πινακοθήκη του Δήμου Κερκυραίων
- σελ. 21 Εικ. 1: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 2001
- σελ. 23 Εικ. 1: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
- σελ. 25 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 26 Εικ. 1, 2: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 27 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 28 Εικ. 1: Γ.Α.Κ., Συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, Εικ. 2: Γ.Α.Κ., Ανακτορικά, Εικ. 3: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 29 Εικ. 1, 3, 4: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: Ιστορικό και Εθνολογικό Μουσείο
- σελ. 30 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 31 Εικ. 1, 2: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 32 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 33 Εικ. 2: *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 2001
- σελ. 34 Εικ. 1: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
- σελ. 35 Εικ. 1: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: Γιάννης Ρούσкас, *Μυλοτόπια, μύλοι και μυλωνάδες*, Αθήνα 1999
- σελ. 36 Εικ. 1: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: Κ. Μπαλάφας, *Ήπειρος, Ποταμός*, Αθήνα 2003, Εικ. 3: Αρχείο Γ.Α.Κ.
- σελ. 39 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 42 *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Γ' Τάξη Ενιαίου Λυκείου (θεωρητική κατεύθυνση), ΟΕΔΒ, Αθήνα 1989
- σελ. 44 Αρχείο Γ.Α.Κ.
- σελ. 47 Εικ. 1, 2: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών
- σελ. 50 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
- σελ. 56 Εικ. 1: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, Εικ. 2: Φωτογραφία Α. Ροδόπουλου
- σελ. 57 Εικ. 1, 2: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
- σελ. 58 Εικ. 1, 2, 3: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
- σελ. 59 Εικ. 1, 2, 3, 4: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
- σελ. 60 Εικ. 2: Συλλογή Σ. Γαούτση
- σελ. 61 Εικ. 1, 2: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
- σελ. 62 Εικ. 2: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
- σελ. 63 Εικ. 1: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, Εικ. 2: Φωτογραφία Κ. Τσιριγγάκη
- σελ. 64 Εικ. 1: Φωτογραφία Κ. Τσιριγγάκη, Εικ. 2, 3: Συλλογή Σ. Γαούτση
- σελ. 65 Εικ. 1: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, Εικ. 2: Α. Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας*, Αθήνα 1976
- σελ. 66 Εικ. 1: Φωτογραφία Κ. Τσιριγγάκη, Εικ. 2: Συλλογή Σ. Γαούτση
- σελ. 67 Εικ. 1: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, Εικ. 2: Συλλογή Σ. Γαούτση
- σελ. 68 Εικ. 1: Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας, Εικ. 2: Συλλογή Σ. Γαούτση

Οι φωτογραφίες, στις οποίες δεν αναφέρεται πηγή προέλευσης, προέρχονται από τη συλλογή των συγγραφέων.

- σελ. 69 Αναγνωστική Εταιρεία Κερκύρας
σελ. 71 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 72 Σχολικός άτλαντας Ελλάδας, Σαββάλας
σελ. 73 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 74 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 75 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 76 Εικ. 1, 2, 3, 4: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 77 Εικ. 1: Κ. Μπαλάφας, *Ήπειρος*, Ποταμός, Αθήνα 2003, Εικ. 2: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 78 Εικ. 1, 2: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα, Εικ. 3: Κ. Μπαλάφας, *Ήπειρος*, Ποταμός, Αθήνα 2003
σελ. 79 Εικ. 1, 2: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 80 Εικ. 1, 2: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 81 Εικ. 1: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 82 Εικ. 1, 2, 3: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 83 Εικ. 1: Κ. Μπαλάφας, *Ήπειρος*, Ποταμός, Αθήνα 2003, Εικ. 2: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 84 Εικ. 1: Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα, Εικ. 2: Κ. Μπαλάφας, *Ήπειρος*, Ποταμός, Αθήνα 2003, Εικ. 3: Φωτογραφία Τ. Τλούπα
σελ. 85 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 86 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 87 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 90 Φωτογραφία Β. Γκανιάτσα
σελ. 91 Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης – Κ.Ι.Θ.
σελ. 92 Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 93 Εικ. 1, 2, 3: Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 94 Εικ. 1, 2, 3: Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 95 Εικ. 1: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 96 Συλλογή Α. Παπαϊωάννου
σελ. 97 Εικ. 1: «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*, Εικ. 2: Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 98 Εικ. 1, 2: Συλλογή Α. Παπαϊωάννου, Εικ. 3: Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 99 Εικ. 1, 2: Συλλογή Α. Παπαϊωάννου
σελ. 100 Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 101 Εικ. 1, 2: Αρχείο Κ.Ι.Θ.
σελ. 105 Δήμος Ερμούπολης
σελ. 106 Εικ. 1, 2: Δήμος Ερμούπολης
σελ. 108 Συλλογή Γιάννη Τσατσά
σελ. 109 Δήμος Ερμούπολης
σελ. 110 Εικ. 1, 2, 3: Δήμος Ερμούπολης
σελ. 111 Εικ. 1, 2, 3: Δήμος Ερμούπολης
σελ. 113 Δήμος Ερμούπολης
σελ. 114 Δήμος Ερμούπολης
σελ. 117 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
σελ. 118 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
σελ. 119 Εικ. 1, 2: Φωτογραφία Κ.Α. Δαμιανίδη
σελ. 121 Εικ. 1, 2: Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου
σελ. 122 Εικ. 1: Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου, Εικ. 2, 3: Αρχείο Δημογεροντίας Καλύμνου
σελ. 123 Εικ. 1, 2, 3: Αρχείο Δημογεροντίας Καλύμνου
σελ. 124 Εικ. 1, 2: Αρχείο Δημογεροντίας Καλύμνου
σελ. 125 Αρχείο Δημογεροντίας Καλύμνου
σελ. 126 Εικ. 1, 2: Αρχείο Δημογεροντίας Καλύμνου
σελ. 131 Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Λίμνης Ν. Πλαστήρα
σελ. 132 Εικ. 1, 2: Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Λίμνης Ν. Πλαστήρα
σελ. 134 Εικ. 1: *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια. Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 2001
σελ. 135 Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Λίμνης Ν. Πλαστήρα
σελ. 136 Εικ. 1, 2: Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Λίμνης Ν. Πλαστήρα
σελ. 137 Αναπτυξιακός Σύνδεσμος Λίμνης Ν. Πλαστήρα
σελ. 143 Μ.Ε. Πατέλης, *Σουφλί. Οδοιπορικό στο χθες*, Σουφλί 1994
σελ. 145 Μ.Ε. Πατέλης, *Σουφλί. Οδοιπορικό στο χθες*, Σουφλί 1994
σελ. 146 Μ.Ε. Πατέλης, *Σουφλί. Οδοιπορικό στο χθες*, Σουφλί 1994
σελ. 147 Εικ. 1, 2: Μ.Ε. Πατέλης, *Σουφλί. Οδοιπορικό στο χθες*, Σουφλί 1994
σελ. 149 Εικ. 1: Αρχείο Γυμνασίου Σουφλίου, Εικ. 2: Μ.Ε. Πατέλης, *Σουφλί. Οδοιπορικό στο χθες*, Σουφλί 1994
σελ. 155 Δήμος Ηρακλείου Κρήτης
σελ. 156 Εικ. 1, 2: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη
σελ. 157 Εικ. 1, 2: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη
σελ. 159 «Επτά Ημέρες», *Η Καθημερινή της Κυριακής*
σελ. 160 Λεύκωμα Α. Τάσσοσ, Υπουργείο Πολιτισμού, Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 1987
σελ. 161 Κατάλογος έκθεσης Μουσείου Μπενάκη, *Παραδοσιακές καλλιέργειες*, Αθήνα 1978
σελ. 162 Κατάλογος έκθεσης Μουσείου Μπενάκη, *Παραδοσιακές καλλιέργειες*, Αθήνα 1978
σελ. 163 Μαρία Συναρέλλη, *Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα, 1830-1880*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1989

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ..... 5

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 11

1. Γενική και Τοπική Ιστορία 12
2. Ιδιαίτερα γνωρίσματα της Τοπικής Ιστορίας από την άποψη της μαθησιακής διαδικασίας 14
3. Λόγοι που καταξιώνουν την προσέγγιση της Τοπικής Ιστορίας στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας 16
4. Τρόποι προσέγγισης της Τοπικής Ιστορίας στο σχολείο 19
 - I. Η επιλογή του θέματος..... 19
 - II. Τα σχέδια εργασίας – Η μέθοδος project 22
5. Πηγές της Τοπικής Ιστορίας 24
 - I. Το υλικό περιβάλλον..... 25
 - II. Τα έγγραφα 27
 - III. Ο τοπικός τύπος 29
 - IV. Οι προφορικές μαρτυρίες 30
 - V. Η τέχνη..... 32
6. Θέματα με τα οποία ασχολείται η Τοπική Ιστορία 33
7. Ενδεικτική ταξινόμηση πηγών και θεμάτων 37
8. Προβλήματα και προοπτικές 41
9. Αξιολόγηση 41

Πρόσβαση στις πηγές 42

I. Πανεπιστημιακές Βιβλιοθήκες
– Κέντρα Ερευνών (ενδεικτικά) ... 42

II. Δημόσιες Βιβλιοθήκες..... 43

III. Αρχαία..... 44

IV. Μουσεία (ενδεικτικά)..... 45

Σημειώσεις..... 45

Ενδεικτική βιβλιογραφία 48

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. Κέρκυρα: Οχυρώσεις και διαμόρφωση του αστικού χώρου 53
2. Τζουμέρκα: Natura Magistra Vitae: Τσελιγκάτο και Κουδαράιοι 71
3. Θεσσαλονίκη: Η διαμόρφωση του χαρακτήρα της συνοικίας 91
4. Ερμούπολη: Ναυτιλία και αστική ανάπτυξη το 19ο αιώνα 105
5. Κάλυμνος: Σπογγαλεία, οικονομία και κοινωνία..... 117
6. Η λίμνη Πλαστήρα: μια μεγάλη τεχνητή παρέμβαση στο φυσικό περιβάλλον..... 131
7. Σουφλί: Εκπαίδευση και κοινωνία κατά το Μεσοπόλεμο..... 143
8. Ηράκλειο Κρήτης: Πυρήνες πολιτισμού και τοπική κοινωνία: Η Βικελαία Βιβλιοθήκη..... 155
9. Ηλεία: Σταφίδα και μετανάστευση στη βορειοδυτική Πελοπόννησο (1860-1912) 159

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ 164

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).



ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.